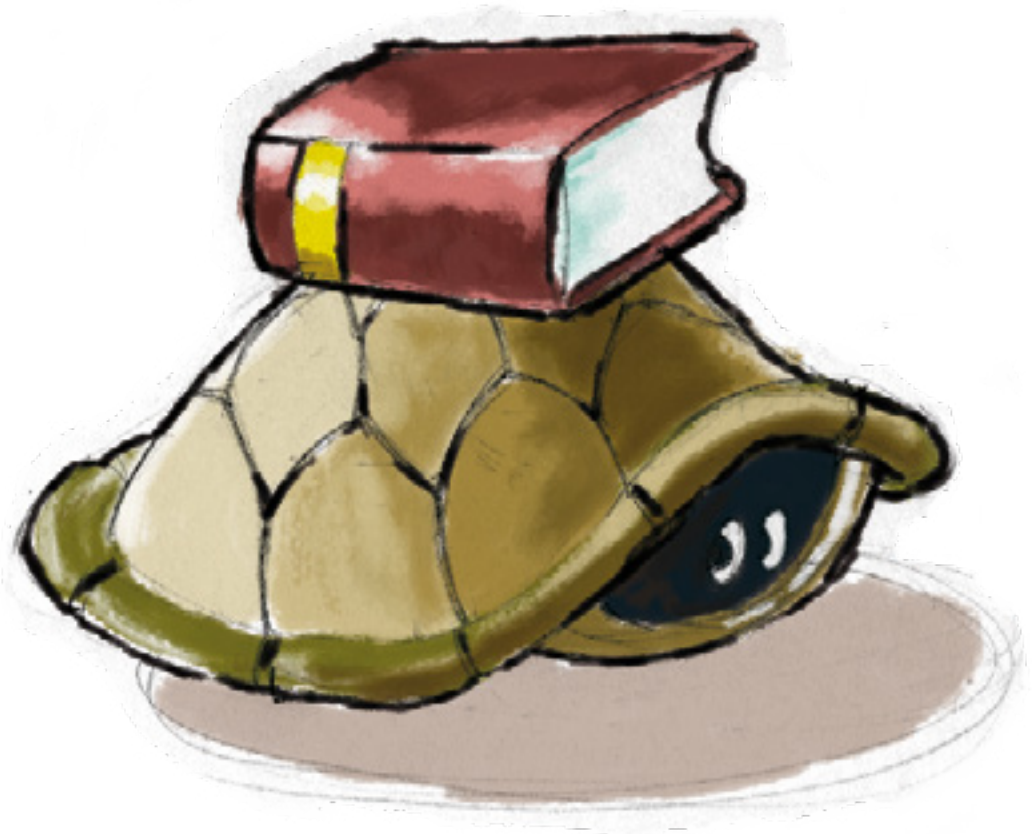

Omnis
determinatio
est negatio

[AI definition indebærer afgrænsning]

Evert Vedung er professor emeritus i statsvidenskab, især boligpolitik, ved Uppsala Universitet. Han er en af grundlæggerne af den svenske evalueringsforening. Han er adjungeret professor ved Københavns Universitet og har gæstet RUC, Odense Campus, Århus og Aalborg Universitet samt Professionshøjskolen University College Nordjylland. Han er æresmedlem af Dansk Evaluerings Selskab.

Om minimale og **kontekstuelle definitioner** af evaluering

I denne artikel fortsætter Evert Vedung sin diskussion af definitioner af evaluering ved at sætte Charlotte Jensens søgen efter en kontekstuel definition af evaluering op mod sin egen minimale definition.

Charlotte Jensen har skrevet en saglig og indsigtfuld artikel om definitioner af begrebet *evaluering* (*Cepra*, nr. 1, januar 2008). Hendes hovedtanke er, at den definition, hun søger, skal være *kontekstuel*. Derfor diskuterer hun indgående min definition af evaluering, som jo er minimal. Det er underholdende at se sig selv taget alvorligt og diskuteret med en sådan generøsitet.

"Evaluering er blevet en gennemsyrende del af den pædagogiske verden, men en kontekstuel definition af pædagogisk evaluering er tilsyneladende stadig en mangelvare." Sådan indleder Jensen sin artikel. Med ordet "kontekstuel" tror jeg, hun mener, at definitionen ikke skal være generel (eller minimal, som jeg siger), men specifik. Den skal være beregnet til uddannelsesområdet, men være mere specifik end det. Definitionen bør afhænge af den sammenhæng, hvori evaluering indgår, skriver hun. Derfor vil hun kortlægge uddannelsesverdenen i forhold til evaluering.

Jensens diskussion af min definition

Jensen citerer min definition af ordet evaluering som følger:

"En systematisk retrospektiv vurdering af organisering, gennemførelse, præstation og udfald af offentlig politik, som tiltænkes at spille en rolle i praktiske handlings-situationer."

Ordet "retrospektiv"

Definitionen har fokus på allerede gennemførte processer, skriver hun. Dette er korrekt, men jeg må dog komme med en berigtigelse. Med retrospektiv (tilbageblikende) mener jeg, at det objekt, der undersøges i evalueringen, må være indført i den forstand, at det er besluttet. *Retrospektiv* står her for *ex post*, og dette *ex post* dækker over et besluttet indgreb. Jeg vil udelukke interventioner, som kun overvejes og undersøges, men som endnu ikke er indført. Dette kaldes ofte *prospektiv* evaluering eller evaluering *ex ante*. En evaluering drejer sig om noget, der er indført, ikke noget som kun befinder sig på undersøgelsesstadiet. Omnideterminatioestnegatio. Al evaluering udeluk-

ker noget. Min definition udelukker interventioner på undersøgelsesstadiet. Dette er det første.

For det andet behøver den pågældende intervention ikke være gennemført i betydningen perfekt implementeret, før man kan lave en evaluering. Det er tilstrækkeligt, at den er besluttet (indført).

Organisering-gennemførelse-præstation-udfald og programteori

Min definition er bygget op omkring organisering, gennemførelse, præstation og udfald, konstaterer Jensen. Det er helt korrekt. Dette betyder, at den har fokus på programteori, fortsætter hun. Det er også korrekt, eftersom en del forfattere ligestiller begrebsstrukturen gennemførelse-præstation-udfald med programteori. Det er dog ikke min opfattelse. Jeg kalder begrebsstrukturen tilstrømning-gennemførelse-præstation-udfald for den *udvidede systemmodel* for at adskille den fra den *enkle systemmodel* tilstrømning-gennemførelse-udstrømning (input-conversion-output). Denne systemmodel anvendes af alle forfattere, jeg kender til, til at strukturere en særskilt aktivitetsteori eller programteori. Når en rå programteori, som er indlejret i et program, er blevet struktureret ved hjælp af systemmodellens kategorier, så bliver det til programteori. Den udvidede systemmodel er et *hjælpermiddel til at strukturere* en programteori, men er ikke i sig selv programteori. Sådan vil jeg fremstille det.

"Er programteori relevant i forbindelse med evaluering af uddannelse på individ- og gruppeniveau?" Er den udvidede systemmodel relevant, ville jeg spørge. Jensens svar er ja. Mit svar er naturligvis også ja, ligesom Peter Dahler-Larsens var i hans ræsonnement i forhold til dette emne, som hun refererer til (12). En uddannelse kan puttes ind i den udvidede systemmodel. Gennemførelsen handler om uddannelsesprocesser, præstation om de endelige kundskaber og færdigheder, som undervisningen skal lære fra sig, og udfald om, hvad de studerende lærer eller tillærer sig. Jensen anvender nogle lidt andre opfattelser her, men jeg vælger at tolke hende som i det ovenstående. Jensen og jeg er nok enige på dette punkt, selv om jeg ikke taler om systemmodellen som et makroniveau og uddannelse som et mikroniveau. Jeg siger i stedet,

at den udvidede systemmodel anvendes som redskab til at systematisere uddannelsesprocesser, således at evaluering gøres lettere, dvs. som et redskab, der kan blotlægge uddannelsesprocessers programteori.

Jensen siger senere, at denne tilgang har mangler, set ud fra et kommunikationssynspunkt. "Spørgsmålet er, hvor brugbar [Vedungs definition] er med henblik på kommunikation omkring evaluering." Hun mener, at fagets udøvere har svært ved at kommunikere omkring evaluering med en sådan definition af begrebet. Begrebet er svært at gennemskue i forhold til uddannelse, skriver hun. Derfor vil hun til den pædagogiske sammenhæng komme med en definition, som indeholder lignende aspekter af evaluering, men som har fokus på kontekstualitet og kommunikationsvenlighed.

Holm-Larsen, Jørgensen, og Meyers definition af "hverdagsevaluering"

Som et alternativ fremhæver hun en definition af Signe Holm-Larsen, Anne-Marie Lund Jørgensen og Isabella Meyer:

"Hverdagsevaluering kan defineres som den interne evaluering, enhver lærer foretager med sine elever før, undervejs i og efter et forløb som et systematisk led i fastlæggelsen af den kommende periodes læringsmål for den enkelte elev."

"Holm-Larsen, Jørgensen og Meyers definition illustrerer det kontekstuelle aspekt, som Vedungs definition ikke besidder," konstaterer Jensen. Jeg er enig. I de fleste henseender er deres definition meget mere afgrænset end min. I en enkelt henseende, men en vigtigt én, er den imidlertid mere generel.

Man kan først notere sig, at denne forfattertrio definerer ordet "hverdagsevaluering", ikke ordet "evaluering". Hverdagsevaluering er naturligvis bare en *type* af evaluering. Jeg har villet skrive en bog om evaluering, dvs. hele feltet inklusive hverdagsevaluering, men ikke *udelukkende* hverdagsevaluering. I denne henseende er de tre forfatteres definition meget smallere end min. Den er også smallere på den måde, at den specifikt udpeger lærere og elever som ud-

øvere af evaluering. I mit tilfælde kan hvem som helst udføre en evaluerende undersøgelse, og det vil stadig være en evaluering. Hvis *skoleledelsen* påbegynder en undersøgelse, som skal evaluere et forløb, og undersøgelsen udføres systematisk og med henblik på at blive anvendt til at forbedre skolen i den pågældende henseende, så er det *ikke* en evaluering ud fra de omtalte forfatteres definition. Hvis *forskere* gør det samme, så er det *ikke* en evaluering. Hvis *socialarbejdere* på et socialkontor eller *professionelle* i sundhedssektoren eller *fængselspersonale* søsætter lignende undersøgelser, så er det således ikke evaluering. En *hverdagsevaluering må jo per definition udføres af lærere*. Det behøver dog ikke at være forkert i det hele taget at definere et udtryk meget kontekstspecifikt. Men man bør være bevidst om, at hvad man vinder i kontekstspecificitet, det taber man i generalitet. Min definition, som gælder evaluering, og som ikke peger på en bestemt gruppe, der skal udføre evalueringen, for at det er en evaluering, bliver på denne måde meget bredere og omfatter meget mere.

For mig som forfatter af en bog om evaluering i almindelighed har det været nødvendigt at definere netop ordet evaluering (og fx ikke evaluering af miljøarbejde eller socialt arbejde) og at gøre dette så generelt, at det omfatter evaluerende undersøgelser, som udføres på foranledning af nationale politikere og forvaltninger som fx Danmarks Evalueringsinstitut, fuldmægtige i kommuner eller byråd, institutionsledelser, konsulenter, forskere, men også "(...) enhver lærer (...) med sine elever før, undervejs i og efter et forløb som et systematisk led i fastlæggelsen af den kommende periodes læringsmål for den enkelte elev".

Det eneste, som jeg udelukker, er evaluering *før* et forløb. Jeg har udelukket evaluering på forhånd, evaluering *ex ante*, for at begrebet evaluering ikke skulle få for stor spændvidde. På dette punkt er min definition derfor smallere end de tre forfatteres. Hvis evaluering før et forløb også indgår i evaluering, så bliver evaluering næsten ensbetydende med tankevirksomhed i den offentlige sektor, og så er næsten ingenting udelukket fra definitionen. Husk: omnisdeterminatioest-negatio. Noget må udelukkes fra en definition. Jeg har

i bogen argumenteret udførligt for, at ordet evaluering bør afgrænses på denne måde (Vedung 2009:21-34).

Niels Egelunds uddannelsesspecifikke definition

Til sidst tager Jensen Niels Egelunds uddannelsesspecifikke definition op.

"Den bredest tænkelige term, der rummer den systematiske proces med at indsamle, analysere og fortolke information [på uddannelsesfeltet] for at måle, i hvilken udstrækning systemer opnår de intendede formål."

Af Jensens diskussion fremgår det, at definitionen gælder evaluering på uddannelsesområdet, selv om det ikke udtrykkeligt fremgår af den citerede definition. Jeg har derfor føjet dette til definitionen ovenfor i de kantede parenteser.

Evalueringskriterierne er her begrænset til "intenderede formål", dvs. intenderede eller gældende mål. Jensen tolker det sådan, at frasen fremhæver udfald, men udelukker proces. Den er summativt orienteret, siger Jensen, og udelukker evaluering for udvikling. Hun siger da, og henviser på dette punkt til Tanja Miller, at en evaluering kan handle om udvikling, men også om effekter i udfald. Jeg er enig med hende. Jeg har inkluderet dette i min definition ved at påpege, at evaluering kan handle om ikke bare organisering, gennemførelse og præstation, men også om udfald.

Her vil jeg også påpege en anden ting. Målopfyldelse er et vigtigt kriterium i evaluering, men ikke det eneste. En undersøgelse, der ser på målopfyldelse og i øvrigt opfylder de angivne kriterier, er naturligvis en evaluering set ud fra mit synspunkt. Men det gælder også en undersøgelse, der evaluerer i forhold til brugernes (fx elevernes evalueringskriterier), personalets (fx lærernes), skoleledelsens (fx rektors) eller skolepolitikernes mål. Jeg har villet holde min definition så åben, at de sidstnævnte typer af undersøgelser også kan kaldes evalueringer. Evalueringer behøver ikke udelukkende at evaluere i forhold til mål set ud fra mit synspunkt. En undersøgelse, der opfylder vilkårene for at være en evaluering, men som retter sig mod et andet evalueringskriterium end mål, er stadig en

evaluering set ud fra mit synspunkt. Men ikke ifølge Egelunds definition.

Forslag til en "kontekstuel definition af pædagogisk evaluering"

"(...) en kontekstuel definition af pædagogisk evaluering er tilsyneladende stadig en mangelvare", hævder Jensen som sagt i indledningen til sin artikel. Den, der forventer en sådan fra Jensens side, bliver imidlertid skuffet. Hun benytter nemlig ikke sine ræsonnementer til at lave sin egen definition. Hendes artikel havde unægtelig været mere elegant, hvis hun havde gjort det.

Her vil jeg imidlertid foreslå sådan en kontekstuel definition, som er specielt orienteret mod uddannelsesområdet. Ganske vist taler Jensen flere steder om det pædagogiske område, men jeg tror, at uddannelsesområdet bedre rammer det, hun er ude efter. Jeg vil ikke konkludere på hendes tanker. I stedet tager jeg udgangspunkt i min egen definition af evaluering, men udskifter ordene "offentlig politik" (som også kunne have været "offentlige sektorer" eller "offentlige interventioner", da det er det, jeg mener) med ordene "interventioner på uddannelsesområdet". Det bliver som følger:

"Evaluering på uddannelsesområdet = def. en systematisk, retrospektiv vurdering af organisering, gennemførelse, præstation og udfald af offentlig politik *interventioner på uddannelsesområdet*, som tiltænkes at spille en rolle i praktiske handlingssituationer."

Man behøver ikke flere ord i selve definitionsudtrykket. Det er en fordel, at selve definitionen er kort og skarp. Så kan man efterfølgende forklare, hvad hvert enkelt ord i definitionsudtrykket indebærer. Dette er væsentligt at tænke på, når man definerer: Gør selve definitionen kort, men forklar udførligt i en efterfølgende tekst, hvad ordene i definitionen betyder.

Her kunne Jensen indvende, at begreberne er "svært gennemskuelige i relation til uddannelse". Det har jeg forståelse for. I allerhøjeste grad. Men samtidig mener jeg, at den enkle og den udvidede systemmodel er så centrale for evaluering, at terminologien herfra bør bibeholdes. Med andre ord bør pædagoger og de, der evaluerer på skoler, lære sig noget, som de måske ikke

kendte til i forvejen. Og det er vel ikke forkert at lære noget nyt, hvis man er pædagog? Derudover er Jensen selv inde på systemmodellen, når hun skelner mellem proces og udfald. Det er jo netop også hovedindholdet i den udvidede systemmodel. Organisering, gennemførelse og præstation er jo proces, og udfald er udfald. Er det så svært at kommunikere?

Kommunikations- og forståelsesaspektet må den, der definerer, tage højde for ved at beskrive, hvad de forskellige termer betyder i den tekst, der følger efter selve definitionen. I dette tilfælde er "interventioner på uddannelsesområdet" vigtigst. Med dette menes der undervisning i klassen, ekskursioner, eksperimenter, en elevs fremtræden for klassen, lærerens læreplan, skoleledelsens læreplan, kommunens og statens læreplan og meget, meget mere. Med retrospektiv eller tilbageskuende menes der, at den pågældende intervention skal være besluttet. Det, der udelukkes, er altså evaluering på forhånd. Det er vigtigt at evaluere på forhånd, men det kaldes planlægning, ikke evaluering. Evaluering skal være en vurdering, men dette ord bør ikke specificeres yderligere, da en vurdering kan udføres af læreren, eleverne, forældrene, skolen, ledelsen, kommunens politikere, nationale myndigheder på uddannelsesområdet, nationale politikere osv. Hvis de nationale myndigheder på skoleområdet laver en systematisk undersøgelse og bedømmelse af, hvad der foregår på en bestemt skole i fx Gilleleje Kommune, bør dette efter min mening kaldes en evaluering, hvad man også vil kalde det, når lærere og elever på en skole i Gilleleje sammen udfører en systematisk undersøgelse af tiltag på denne skole.

Eftertanke nr. 1 af Charlotte Jensen

I en kommentar til en forudgående version af denne artikel skriver Charlotte Jensen: "(...) det undrer mig, at EV's definition ikke eksplicit har indbygget et begreb om læring, når det opfattes som det overordnede formål med evaluering (s. 2)."

Hendes undren er berettiget. Jeg har forsøgt at inkludere dette aspekt med frasen: "(...) som tiltænkes at spille en rolle i praktiske handlingssituationer". Med dette mener jeg følgende: For at en undersøgelse kan være en evaluering, må hensigten med den være, at

nogen skal lære noget af den pågældende undersøgelse, samt at dette skal spille en rolle i praktiske handlingssituationer. Nogen behøver ikke lære noget af undersøgelsen, for at den er en evaluering. Ej heller behøver nogen at anvende den i praksis, for at det er en evaluering. Det er tilstrækkeligt, at den, der udfører undersøgelsen, har til hensigt, intenderer, at det skal ske. Det er med andre ord en evaluering, selvom ingen lærer noget af den, og ingen anvender den, hvis bare ophavsmanden har haft til hensigt, at nogen skal kunne lære noget af den, og at den skal kunne anvendes.

Måske burde jeg skrive: "(...) som tiltænkes at *lede til læring* og spille en rolle i praktiske handlingssituationer". Det vil jeg overveje i fremtidige publikationer.

Eftertanke nr. 2 af Charlotte Jensen

Charlotte Jensen skriver også følgende: "Det kunne måske være en god idé at skrive, *hvorfor* det at beskæftige sig med definitioner så indgående, som artiklen gør, kan være vigtigt, og hvordan man potentielt kan *lære* noget af det - fx ud fra den pointe, at brugen af bestemte definitioner fortæller noget om, hvilket virkelighedsbillede man har, og at definitioner bidrager til at forme virkeligheden. Pointeres dette, kan man måske fange endnu flere læsere og forhindre, at nogle stopper læsningen ud fra en tanke om, at det blot er en "teoretisk" og alt for detaljeret diskussion mellem to personer."

Også denne kommentar er højst relevant. Hvorfor skrive så meget om en definition? Jeg vælger her at overse, at Charlotte Jensen selv satte dagsordenen ved netop at skrive om min definition. Hvorfor er det vigtigt at klarlægge, hvordan ord anvendes, dvs. definere ord? Jeg mener, at motivationen er klarhed. Jeg har skrevet en bog om generel evaluering i den offentlige sektor. Jeg tænkte, at min definition ikke skulle være specifikt rettet mod en sektor, fx skolesektoren, trafiksektoren eller miljøsektoren. Jeg ville indfange fællestrækkene i en vis kategori af undersøgelser, der benævnes evalueringer. Min bagtanke med dette var, at praktikere i sektorerne dermed skulle løfte blikket og indse, at det, de selv arbejder med, er der andre, der også arbejder med i mange andre sektorer og

discipliner. Tanken bag min definition var at skabe overblik.

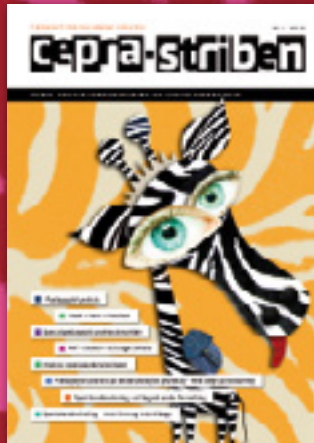
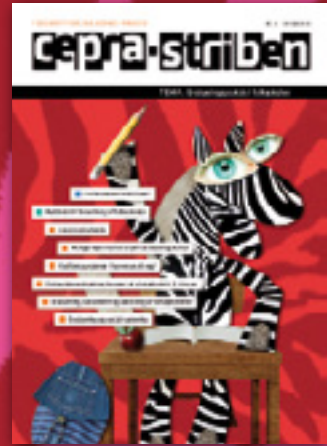
For at opnå dette måtte ordet evaluering defineres minimalt. Minimaldefinitioner har netop stor betydning for mig. Jeg ville finde det mindste fællestræk på tværs af alle mulige slags undersøgelser og arbejder, som dog alle kunne falde ind under kategorien evaluering. Heri ligger der en slags paradoks. Ved at definere minimalt bliver definitionen mere dækkende, generel og inkluderende, end hvis man definerer maksimalt, dvs. lægger mange egenskaber i definitionsudtrykket.

Trods dette kan jeg forstå, at mange i branchen vil læse om andre problemer, end om, hvad ordet evaluering betyder.

Omnis
determinatio
est negatio

Referencer

- Jensen, Charlotte (2008): "Evalueringens nuancer - et blik på evalueringens definition indenfor uddannelsesverdenen". I: *Cepra-triben, tidsskrift for evaluering i praksis*, nr. 1: 9-15.
- Vedung, Evert (2008): "Evaluering som udvikling". I: *Cepra-triben, tidsskrift for evaluering i praksis*, nr. 4: 8-13.
- Vedung, Evert (2009): *Utværdning i politik och förvaltning. (3. omarbejdede og udvidede udgave)*. Lund: Studentlitteratur.

Ønsker du at abonnere på tidsskriftet kan du bestille det online på www.dafola-online.dk.

Husk at oplyse navn, adresse, ansættelsessted og EAN nummer

Tidsskriftet koster 125,- ved bestilling af et enkelt nummer og 460,- ved bestilling af fire numre.

Henvendelse om cepra-sriben Tidsskrift for Evaluering i Praksis rettes til mail: yvm@ucn.dk eller på tlf.: 72 69 03 35

cepra-striben

